

KOLTAI TAMÁS

Operai ínyencfalat

■ WINKLER GÁBOR:

BARANGOLÁS AZ OPERÁK VILÁGÁBAN I. ■

Munkakönyvet írt Winkler Gábor *Barangolás az operák világában* nagybetűs főcímmel, *kezdőknek, haladóknak és megszállottaknak* kisbetűs (a címdalon szereplő) alcímszerű ajánlással, de szívesebben nevezném olvasókönyvnek; ha netán félreérthető lenne, előrebocsátom, hogy elismerő hangsúllyal. Műfaja szerint operakalauz, mégsem hasonlítható magyar nyelven megjelent elődeihez. Mindenekelőtt a terjedelménél fogva. A most napvilágot látott, nyolcszáz oldalas első kötet A-tól G-ig (Adamtól Gounod-ig) a korábbiaknál jóval bővebben és részben más aspektusból tárgyalja a szerzőket és a műveket. Hogy rögtön a *mesélés* közepébe vágjak – a mesélés szóval jellemezhetném legjobban a szerző stílusát is –, olyan alkotókkal és művekkel találkoztam, akikről/amelyekről eddigélem nem hallottam; Fioravantiról, Franchetiról például. Ezt annál könnyebb bevallanom, mivel ezen a területen rajongónak (nem szakértőnek) tekintem magam, s megítélésem szerint a mű elsősorban nekünk, *opera fan* amatőröknek készült.

Egy ilyen könyvet az ember általában nem olvas, hanem használ. Winkler munkáját azonban olvasni is lehet, azaz olvasatja magát, ami még soha, egyetlen ki nyomtatott szövegnek sem ártott. Persze nem olvastam *el*, csak *bele*, tehát minden, amit mondani fogok, felszínes benyomáson alapul. Szándékosan választottam ezt a pozíciót, amelyet merő szubjektivizmus táplál, mivel a szerző bizonyos választásait is szubjektívnak érzem, és előre megmondom, hogy nem fogom vitatni. Nem fogom vitatni, miért irányítja vizsla tekintetét a XVIII. század közepétől a XX. század közepéig, miért hagyja ki a preklasszikus és a barokk, illetve a „modern” operát, miért

fokuszál döntően az olasz és a francia operára (hogy a szemléletesség kedvéért egyetlen konkrét példába sűrítsem az előbbieket: miért fontosabb Gnecco, mint Gluck), mert a kereteket egyszerűen ő maga így jelölte ki, ez tehát egyéni döntés, amivel nem érdemes egyéni kívánságot szembehelezni. (Annak idején az is döntés kérdése volt, hogy az operakalauzok a Magyar Állami Operaházban játszott művekre korlátozódtak, ami kodifikált egy beszűkült ízlésre épült gyakorlatot, és nem vett tudomást az örömteli, ám ritka kivételekről.)

Ugyanígy nem vitatom azt sem, miért foglal el jelentős terjedelmet az operák cselekményének ismertetése. Manapság, amikor a műveket többnyire eredeti nyelven játsszák, továbbá külföldi tévécsatornákon és megvásárolható DVD-ken számos opera-előadás hozzáférhető, nem árt, ha a néző-hallgató tisztában van azzal, miről van szó a darabban. Természetesen szükségszerű a zeneszerzők életrajzának és munkásságának, valamint a tárgyalt művek keletkezéstörténetének összefoglalása. Különleges ingyenség, mondjuk, a Donizetti-rajongóknak a szerző hetvennégy operája közül harmincnyolcnak (!) az igen részletes ismertetése, bár nem vagyok teljesen meggyőződve arról, hogy például az *Emilia di Liverpool* című opus két változatának, ezek játszási hosszának, slágereinek (!) és lemezfelvételének regisztrálása az olvasmányélmény mellé zenei élmény földézésével is kecsegtethetné az átlagolvasót.

Egy összefoglaló munka szempontjából ez, elismerem, kicsinyes cél. Nekem (és talán másoknak) mégis az *ahá*-élmények fontosak. Mondjuk, Bellini esetében *A puritánok* úgynevezett Malibrán-változatának története, és egy csaknem húsz évvel ezelőtti élőelőadás-felvétel említése, annál inkább, mivel ez nálunk is kapható. (A hanghordozók ismertetése fontos része a könyvnek.) Bárki összevetheti saját

értéktételeit a szerzőével. Ha már itt tartunk, Winkler néha kolportálja, néha elhallgatja a művészi teljesítményről való véleményét; őszintén szólva, ebben nem fedeztem föl következetességet. Kissé elfogult a hazai interpretátorok iránt (a kötet képanyaga kizárólag hazai, ennek nyilvánvalóan hozzáférési és anyagi okai vannak, de a *Sába királynője* túlzott illusztrálását így sem értem), de hát végül is mindenki (aki hallotta) eldöntheti, hogy – Bellininél maradva – a „Credeasi misera” gyilkos és kevés tenorista által kiénekelte f-hangját egy budapesti koncertelőadáson falzatten éneklő Klein Ottokár-e a jobb Arturo szerepében, vagy az f helyett csak d-t abszolváló Giuseppe di Stefano azon a nálunk legtöbbször játszott stúdiófelvételen, amelyet Winkler nem említ az említendő minőségek között.

Talán kiviláglik az eddigiekből, hogy a könyvet mint ismeretterjesztő adattárat és epikus pletykáriumot tartom a legvonzóbbnak. A pletykárium szót nem szántam pejoratívának, sőt. Winkler a szó legjobb értelmében sztorizik, történeti, zenei és – olykor – magánéleti érdekességeket közöl a művekről, bemutatókról, illetve a hozzájuk értelemszerűen kapcsolódó személyekről. Az, hogy egy lemezfelvétel az egyik énekessel kezdődött el, de jogértelmezési botrány következtében egy másikkal fejeződött be (történetesen Mario del Monaco váltotta Giuseppe di Stefanót), éppúgy érdekesség, mint az, hogy Adelina Pratti mint Gounod Júliája férjhez ment színpadi Rómeójához, majd elvált, és további két házasságot kötött. (Bellininek az operái szoprán szerepeit éneklő divákhöz fűződő heves viszonyai csak szordíniósan vannak említve.)

Általában véve Winkler számtalan „érdekes, de nem túl fontos” részletet fejt föl a darab keletkezéstörténetére, átdolgozásaira, bemutatómizériáira, hanghordozókön való utóéletére vonatkozóan. Ehhez

képe a zenei-zenedrámái jellegű karakterizálásnak kevesebb hely jut, ami érthető: kis terjedelemben rendkívül kockázatos elemezni, esztétizálni, pláne egyéni véleményt nyilvánítani. Ebben egyébként nem mindig következetes. Franco Alfánóról, Puccini *Turandotjának* „befejezőjéről” szólva talán fölösleges, de legalábbis elharmarkodott megemlíteni, hogy a néhány éve új finálét készítő Luciano Berio változata „nem aratott sikert”. Másik példa: ha

Goldmark esetében kiderül, hogy kik hatottak rá (jó sokan: Wagner, Mendelssohn, Brahms, Berlioz, a francia nagyopera), akkor – teszem föl – a számos operája ellenére szintén „egyoperás” d’Albert-ről (*A hegyek alján*) is lenne mit megtudnunk ilyen tekintetben, a katalán–spanyol koloriton kívül. (Az Erkel színházi előadás az ötvenes évek végén jelentősebb volt annál, hogy említetlenül maradjon. Ha már a halhatatlan Gnecco – aki nem egy gyík –

bemutatója az Olasz Intézetben megemlítődik.)

Keves névelírás és nyomdahiba van a kötetben (néhány szó helyesen: Cymbeline, stagione, Suliotis, Prêtre, Kiri Te Kanawa), ami ekkora név- és szóbőség esetében kisebb csoda. Külön köszönet a lapalji mutatókért. Világosan szerkesztett, érdekes, jó könyv. Jöjjön a folytatás!

Tudomány Kiadó, 2004.

ZAPPE LÁSZLÓ

Kívülről és belülről

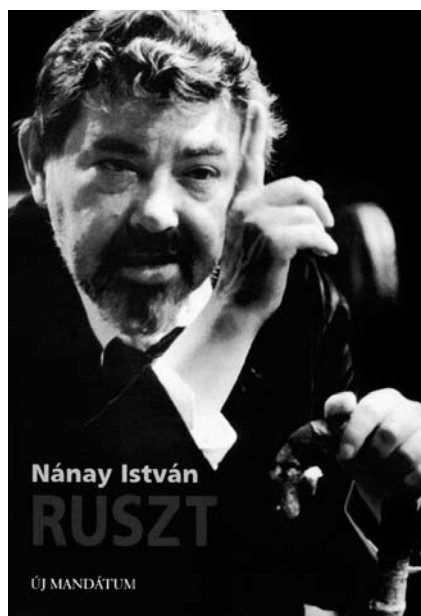
■ KÉT KÖNYV RUSZT JÓZSEFRŐL ■

Ha valaki több mint negyven esztendő telt el a magyar színházi élet különböző vezetői pozícióiban, akkor annak pályaképe valamiképpen jellemző lesz az adott időszak színház történetére. Hiszen az átlag is jellemző, meg a különös is. Csak más-más módon. Mondják, ha egy korról aránylag pontos képet akarunk kapni, akkor nem a nagyjaihoz kell fordulnunk, hanem a középszerhez. A nagyok fontosabb, lényegesebb dolgokról beszélnek. Ez persze könnyen igaz lehet az asz-

talfiókokban vagy levéltárak, könyvtárak mélyén is jól elálló irodalom esetében. Az előadás időtartamára korlátozódó színháznál kicsit bonyolultabb a helyzet. De azért ott is megeshet. Vannak a színház-történetnek olyan nagy gondolkodói, akik egyetlen előadást sem rendeztek. De ha rendeztek volna, akkor is a gondolataik, elképzeléseik maradtak volna fenn, nem az előadásaik.

Ez a halom közhely történetesen a Ruszt Józsefről, Ruszt Józseftől a közelmúlt esztendőkből megjelent két könyv olvasgatása során jutott az eszembe. Ruszt jelentős színházcsináló volt, illetve még ma is az. Pillanatnyi helyzetét talán ez a körmönfontabb megfogalmazás jobban kifejezi, mint az egyszerű jelen idejű állítás. Életművének lényege a múltban van, kiábrándultan, megkeseredetten visszavonult, de azért tanítványi hívásra egy-egy előadást ma is megrendez. Rendezőként valójában jelen van. De vezetőként, meghatározó egyéniségként, társulatépítőként már nincs benne a szakmában.

Márpedig ez volt életművének egyik legfontosabb területe. Részes volt a magyar színház történet egyik legjelentősebb megújulási folyamatának. A megújítók egyik vezéralakja volt. Nánay István erről a folyton újrakezdett, az egyes szakaszokat furcsán, meglepően, olykor szeszélyesnek tetsző módon abbahagyó pályáról írt pontos, megbízható, a közeli szemtanú, az egykori munkatárs, a drukker elfoglultságát talán túlzottan is objektivitásba burkoló képet. Könyve megkerülhetetlen azok számára, akik tudni szeretnék, ho-

gyan lett olyan a magyar színház, amilyen ma. Képekkel is gazdagon dokumentálva idézi föl azokat az előadásokat, amelyeket bár csak kevesek láttak, mégis hozzájárultak egy színházi földinduláshoz. Nagy értéke a könyvnek, hogy Nánay a jórészt meglehetősen régi történetről nem különböző, megfoghatatlan szemzőgü szemtanúkat idéz, hanem egyetlenegy: saját magát.

De nem kevésbé fontos az a kötet sem, amelyben Nánay István Kőszegi Lajos társaságában összegyűjtötte Ruszt József negyvenkét évének negyvenkét megszólalását. Interjúkat és felszólalásokat, elemzéseket és levelezést. Az egyik könyv –

